

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2004-11-30

Dnr 01-2004:577

Redovisning av uppdrag om trafikundervisningen i grundskolan

Dnr U2003/4669/S

Härmed redovisas uppdraget om trafikundervisningen i grundskolan givet i särskild ordning för budgetåret 2004.

Sammanfattning

Skolverket har kartlagt trafikundervisningens omfattning och integrering i grundskolans olika ämnen och föreslår här hur arbetet med kunskapsområdet trafik kan förbättras och bli mer systematiskt i grundskolan.

Resultaten har bland annat analyserats mot bakgrund av om det finns egna dokumenterade mål i kommunen eller på skolan för kunskapsområdet trafik samt om utvärdering genomförs. Kartläggningen visar att ett fåtal av skolorna har egna dokumenterade mål för kunskapsområdet trafik och att utvärdering av kunskapsområdet görs i varierande utsträckning. I den mån utvärdering av kunskapsområdet har förekommit på skolorna har detta ett positivt samband med i vilken utsträckning skolorna har arbetat med trafik och om eleverna har tillägnat sig trafikfärdigheter.

Kartläggningen visar att det finns skillnader i vilken utsträckning arbete med trafik har bedrivits. För årskurs 7-9 uppgavs i större utsträckning att trafik inte är ett prioriterat kunskapsområde och att detta inte heller tas med i tidsplaneringen. När det gäller årskurs 7-9 uppgavs också i större utsträckning att trafik inte har studerats.

Undersökningen visar att det är vanligt att kunskapsområdet trafik integreras i olika ämnen i grundskolan. När det gäller elever i årskurs 1-3 har trafik framförallt integrerats i ämnet bild, de samhällsorienterande ämnena, idrott och hälsa samt svenska. En av tio uppgav att trafik studerats utan stöd av andra ämnen. För elever

i årskurs 4-6 är mönstret ungefär detsamma. Kunskapsområdet trafik har framförallt integrerats i de samhällsorienterande ämnena, idrott och hälsa samt bild. Även bland dessa elever uppgav en av tio att trafik studerats utan stöd av andra ämnen. När eleverna i årskurs 7-9 har arbetat med kunskapsområdet trafik har det främst integrerats i de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena samt i idrott och hälsa. Nästan 15 procent uppgav att trafik studerats utan stöd av andra ämnen.

Kartläggningen visar att samverkan med olika samverkanspartner har skett i varierande utsträckning beroende på innehåll i de olika aktiviteterna. När det gäller att utforska trafikmiljön kring skolan, skol- och fritidsvägar, information om cykelhjälm, olycksstatistik och olycksfallsförsäkringar har samverkan i störst utsträckning skett med föräldrar. När det gäller studier kring cykeln och cykling, information om användning av cykel- och cykelhjälm, trafikregler och vägmärken för cyklister och mopedister samt mopedförarutbildning var polisen den vanligaste samverkanspartnern. Samverkan har i mindre utsträckning skett med kommunen. När samverkan skett med kommunen har det främst rört information om olycksstatistik och olycksfallsförsäkringar samt utforskning av trafikmiljön kring skolan.

Respondenterna i kartläggningen menade att eleverna i mindre utsträckning har tillägnat sig kunskaper om att undersöka, bearbeta, analysera och värdera trafikmiljön i samhället. Eleverna uppfattades även i mindre utsträckning ha sådana kunskaper att de kan ge förslag till åtgärder för att förbättra trafikmiljön. Dessa bedömningar är gjorda med hjälp av modifierade frågor från Skolverkets kvalitetsindikatorsystem BRUK.

När det gäller vilka stödmaterial som behövs för att utveckla kunskapsområdet trafik efterfrågades material med exempel på trafikmiljöstudier i närsamhället och exempel på hur elever, föräldrar och lärare kan kartlägga skolvägar. Många efterfrågade även material med exempel på särskilda insatser på skolan för till exempel ökad hjälm-/reflexanvändning trots att detta i stor utsträckning uppfattades vara områden där eleverna har tillägnat sig kunskaper.

Även en webbplats med fakta och exempel samt inspirationsseminarier efterfrågades. Skolor i glesbygd och tätort efterfrågade i större utsträckning material med exempel på hur säkerheten kring skolskjutsar kan förbättras. Annat stöd som efterfrågades är framförallt polisens medverkan.

Utifrån kartläggningen föreslår Skolverket, efter samråd med Vägverket, hur arbetet med kunskapsområdet trafik kan förbättras och bli mer systematiskt i grundskolan. För att förbättra och systematisera föreslår Skolverket att:

- Regeringen tydliggör i vilken utsträckning kunskapsområdet trafik skall anordnas i grundskolan.
- Regeringen ger Skolverket i uppdrag att vid en framtida översyn av kursplanerna överväga att arbeta in mål för kunskapsområdet trafik.
- Regeringen ger i uppdrag åt Vägverket att marknadsföra befintligt material som stöder skolornas arbete inom kunskapsområdet trafik, eventuellt i samverkan med Myndigheten för skolutveckling.
- Regeringen initierar ett utvecklingsprojekt mellan olika berörda myndigheter/organisationer, med uppgift att ta fram stödmaterial för arbete med kunskapsområdet trafik, utöver det material som redan finns att tillgå för skolorna.
- Regeringen uppdrar åt lärarutbildningarna att erbjuda kompetensutveckling och fortbildning till lärare inom det ämnesövergripande kunskapsområdet trafik.

Bakgrund

Skolverket har fått regeringsuppdraget att kartlägga omfattningen av trafikundervisningen i grundskolan och undersöka hur denna integreras i undervisningen i grundskolans olika ämnen. Med utgångspunkt från kartläggningen och efter samråd med Vägverket ska Skolverket lämna förslag till hur trafikundervisningen kan förbättras och bli mer systematisk i grundskolan.

I en promemoria som bilaga till regeringsuppdraget ges dels en bakgrund, dels en beskrivning av uppdraget. Promemorian hänvisar till ett gemensamt policydokument om barn och trafiksäkerhet där Vägverket, NTF, Polisen och Svenska Kommunförbundet har listat viktiga frågor att gå vidare med för att förbättra barns säkerhet och rörelsebehov. Det konstateras att skolan har en viktig roll att fylla för att bidra till att förbättra barns och ungas kunskaper om trafiken och att det är viktigt att även skolorna tar sin del av ansvaret för att bidra till att barn och unga inte skadas eller avlider i trafikrelaterade olyckor. Det anges att kunskapen om hur trafikundervisningen sker idag är dålig och att det är viktigt att kartlägga hur undervisningen bedrivs. I promemorian anges också att trafik inte är ett eget ämne i timplanen utan regleras i dag i läroplanen för det offentliga skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94). Rektor ansvarar för att ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen, exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger.

Enligt prop. 1997/98:56 Transportpolitik för en hållbar utveckling utgör barnens behov utgångspunkterna för beslut om transportsystemet. Detta innebär att barnens behov av tillgänglighet, säker trafik, miljö, transportkvalitet och positiv regional utveckling skall vara vägledande för transportsystemets utformning och funktion. Intentionerna i FN:s konvention om barnets rättigheter skall genomsyra all verksamhet som berör barn. Myndigheter bör så långt som möjligt ha försäkrat sig om att barnets bästa har beaktats i beslutsprocessen.

Enligt lpo, barnkonventionen och de transportpolitiska målen kan och ska eleverna vara delaktiga, få inflytande och påverka sitt närsamhälle. Elever och pedagoger i samarbete med föräldrar och planerare kan delta i närsamhällets trafikmiljöarbete. Elevernas iakttagelser och synpunkter kan bli en del av underlaget för kommunens planering av närmiljöerna. Även om föräldrarna har huvudansvaret för att barnen har cykelhjälm, reflexer med mera är det angeläget att skolan tar upp dessa frågor.

Om undersökningens genomförande

Förarbete

Kartläggningen inleddes med en förstudie för att få en bild av hur arbetet inom det ämnesövergripande kunskapsområdet trafik¹ bedrivs på skolor och därigenom kunna ringa in relevanta frågor. I förstudien gjordes intervjuer med skolledare och lärare på fem skolor. Resultatet från förstudien utgjorde grunden för enkätundersökningens utformning. Innan frågorna i enkäten fastställdes hade förslag från Vägverket, NTF, Gatu- och fastighetskontoret i Stockholms stad och Anders Englund (adjungerad professor emeritus på Pedagogiska institutionen vid Uppsala Universitet) beaktats. Samråd med Svenska kommunförbundet har skett enligt samrådsförordningen, SFS 1982:668. Vid intervjuerna med skolledare och lärare framgick bland annat att kunskapsområdets omfattning och karaktär varierar beroende på om den bedrivs i de lägre eller högre årskurserna, vilket gav stöd åt att utforma enkäten så att resultaten kan brytas ned på urvalsgrupperna förskoleklass - årskurs 3, årskurs 4 - 6 respektive årskurs 7 - 9. Vid intervjuerna på skolorna framkom även att undervisning inom området trafik kan uppfattas på olika sätt, dels som uttalad trafikteori och/eller praktik, dels som något som finns med även vid andra lärandesituationer såsom vid utflykter och promenader.

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes av Statistiska centralbyrån (SCB) genom postenkäter med två påminnelser. I den andra påminnelsen bifogades även ett nytt frågeformulär. Datainsamlingen pågick under perioden augusti-september 2004. Av de 2250 enkäter som skickades till ett riksrepresentativt urval av grundskolor besvarades 1332, vilket ger en svarsfrekvens på 60 procent. För att minska påverkan av bortfallet har undersökningsresultaten kalibrerats². Svarsfrekvensen för urvalsgrupperna förskoleklass till årskurs 3 är 60 procent, för årskurs 4-6 57 procent och för årskurs 7-9 61 procent.

Flertalet av frågorna i enkäten hade fasta svarsalternativ. Respondenterna hade för vissa frågor möjlighet att ange annat svar. I denna rapport förekommer några citat

¹ Här används inte begreppet trafikundervisning utan begreppet kunskapsområdet trafik i enlighet med formuleringen i läroplanen.

² En viktig aspekt av en undersöknings kvalitet är bortfallets storlek. Ett vanligt sätt att reducera bortfallets storlek i postenkätundersökningar är att genomföra telefonintervjuuppföljningar. I denna undersökning har kalibrering av vikter istället använts som metod att minska bortfallsskevheten (Lundström, S och Särndal, C-E). Kalibreringsmetoden bygger på att det finns kunskap om respondenten, i detta fall skolor, som inte besvarat undersökningen. I korthet innebär kalibreringsmetoden att man använder ett antal registervariabler som samvarierar med svarsbenägenheten hos olika grupper. Förutom att bortfallsskevheten reduceras är en fördel med metoden att undersökningskostnaden minskar jämfört med när telefonintervjuuppföljningar görs. En nackdel med metoden är att kvalitetshöjningen som kalibreringen innebär inte märks utåt då svarsfrekvensen inte höjs på samma sätt som vid telefonintervjuuppföljning.

från de öppna frågorna. Dessa svar är inte representativa för hela gruppen utan belyser enskilda respondenters uppfattningar.

Vem besvarade enkäten om trafik på skolan

Enkäten ställdes till rektor eller motsvarande på skolan eftersom rektor har ett särskilt ansvar för att ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. I missivet till enkäten uppmanades rektor att besvara frågorna tillsammans med berörd personal. Drygt tre av tio enkäter (32 procent) besvarades av flera lärare och nästan lika många, 27 procent, besvarades av rektor/studierektor. Nästan hälften av svaren gällande årskurs 7-9 kommer från rektor/studierektor. Motsvarande andel i urvalsgrupperna förskoleklass till årskurs 3 respektive årskurs 4-6 var drygt 20 procent.

Tabell 1. Vem/vilka på skolan besvarar enkäten? Procent

	Samtliga	F-Åk 3	Åk 4-6	Åk 7-9
Rektor/studierektor	27	22	23	48
Rektor/studierektor tillsammans med en lärare	11	12	10	13
Rektor/studierektor tillsammans med flera lärare	13	15	12	12
En lärare	15	13	18	13
Flera lärare	32	37	36	12
Annan	2	2	2	2

På fristående skolor var det något vanligare att enkäten besvarades av rektor/studierektor jämfört med vid kommunala skolor. På kommunala skolor uppgavs istället i större utsträckning att det var flera lärare som besvarade enkäten.

Disposition

Redovisningen är uppdelad i två delar. I den första delen redovisas resultaten från kartläggningen av trafikundervisningen i grundskolan. I del två redovisas förslag på hur arbetet med kunskapsområdet trafik kan förbättras och bli mer systematiskt i grundskolan. Förslagen baseras på de resultat som framkommit genom enkätundersökningen. De förslag som redovisas i del två har tagits fram efter samråd med Vägverket.

Del 1 – Kartläggning av kunskapsområdet trafik i grundskolan

I kartläggningen behandlas områdena säkerhet avseende trafikmiljön vid skolan, hur arbetet med trafik organiseras och genomförs på skolan, innehållet i kunskapsområdet trafik, skolans bedömning av elevernas kunskaper i trafik, eventuella hinder för att arbeta med trafik och stöd för att utveckla arbetet med trafik.

Skolvägar och säkerhet vid skolan***Bedömning av säkerheten vid skolan och utmed skolvägarna***

Några av frågorna i enkäten berörde säkerheten vid skolan och utmed elevernas skolvägar. I redovisningen av andra frågor från kartläggningen har ”ja-svaren” på påståendena: *Trafikmiljön i skolans omgivning är säker och trygg* samt *Trafikmiljön utmed elevernas skolvägar är säker och trygg* använts för att känneteckna säkerhet vid skola och skolvägar.

Av tabell 2 framgår att det på många skolor ”stämmer helt” att trafikmiljöns utformning med avseende på säkerhet och trygghet är känd av personalen, något sju av tio uppgav. Att detta ”delvis stämmer” uppgav två av tio. Att trafikmiljön i skolans omgivning är säker och trygg uppgav två av tio ”stämmer helt” medan nästan sex av tio svarade att detta endast delvis stämmer.

Tabell 2. Bedömning av säkerheten vid skolan. Procent

	Ja, stämmer helt	Ja, stämmer delvis	Nej	Vet ej
Det finns utspringningsskydd mot trafikerad väg, t ex. staket runt gården, grind	38	40	22	0
Parkeringsplatser och tillfartsvägar som trafikerar av personalens och föräldrars bilar liksom transporter till och från skolan är avskilda från elevernas område/skolgården	43	38	18	0
Trafikmiljöns utformning med avseende på säkerhet och trygghet är känd av personalen	72	21	2	5
Information om risker lämnas återkommande till trafikplaneringsansvariga (till exempel kommuner, Vägverket)	25	33	25	18
Skriftlig information om trafiksäkerhetsfrågor lämnas återkommande till föräldrar	18	33	43	6
Trafikmiljön i skolans omgivning är säker och trygg	21	57	21	0
Trafikmiljön utmed elevernas skolvägar är säker och trygg	9	52	33	5

Några uttryckte att trafiksäkerheten vid skolorna inte är tillfredsställande när de fritt fick uttala sig om kunskapsområdet trafik på skolan.

”Det är mycket svårt att bedriva trafikundervisning när vår närmiljö ur trafiksäkerhetsynpunkt är mycket dålig. Vår skolgård är även en allmän gång, cykelväg och parkeringsplats. Här möts bilar, transporter, fotgängare och EU-mopeder. Ska man med trovärdighet bedriva undervisning om trafiksäkerhet måste elevernas närmiljö först och främst vara säker och trygg.”

”Tyvärr agerar ej kommunen trots flertalet påpekanden om farliga trafikfallor.”

”Instanser i kommunerna måste beakta och ta på allvar de risker som eleverna påpekar i trafikmiljön runt skolområdet.”

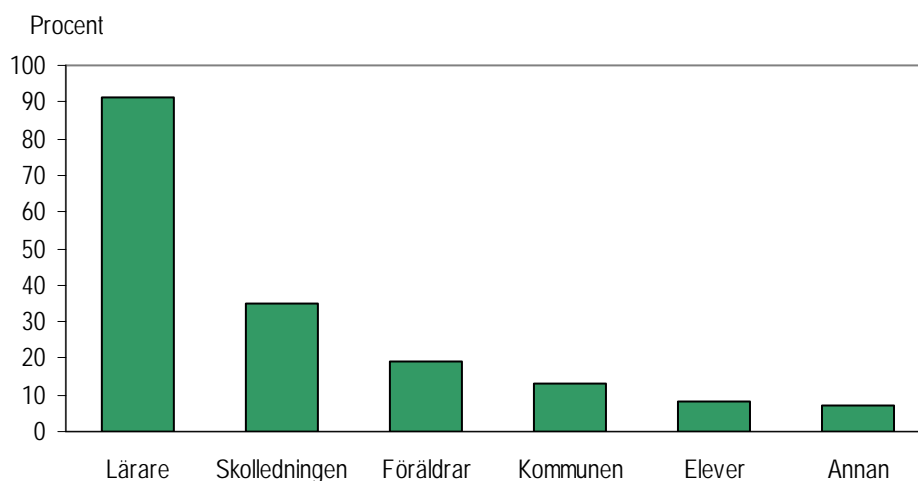
Hur organiseras och genomförs arbetet med kunskapsområdet trafik

Vem/vilka tar initiativ till att kunskapsområdet trafik tas upp på skolan?

Det är framförallt lärarna som tar initiativ till att kunskapsområdet trafik tas upp på skolan, det menar nio av tio. En av tre (35 procent) angav att skolledningen tar initiativet. Föräldrar, kommunen och elever uppgavs också som initiativtagare. Utöver dessa nämndes även polisen, NTF, Vägverket, Bilkårister, fritidspersonal, bussbolag och trafikinformatörer.

På fristående skolor uppgavs i större utsträckning än vid kommunala skolor att skolledningen tar initiativ till att trafik tas upp på skolan.

Diagram 1. Vem tar initiativ till att kunskapsområdet trafik tas upp på skolan? Procent (flera svarsalternativ möjliga)

För årskurs 7-9 uppgavs i något mindre utsträckning att det är lärare som tar initiativ till att trafik tas upp på skolan, 79 procent. För övriga initiativtagare var det ingen skillnad mellan urvalsgrupperna.

Mål och utvärdering

Det tycks inte vara vanligt med mål för kunskapsområdet trafik i kommunernas skolplan. Endast cirka två procent menade att det finns mål för kunskapsområdet i skolplanen. Några uppgav att de utvärderar kunskapsområdet termins- eller årsvis och att resultaten redovisas i kommunens kvalitetsredovisning. Diskussioner i arbetslag eller diskussioner/enkäter med/till elever och föräldrar är några av de metoder som används för att följa upp målen.

Det är vanligare med mål för kunskapsområdet trafik i skolornas arbetsplan. Knappt två av tio (18 procent) uppgav att mål för kunskapsområdet finns i arbetsplanen. Dessa mål är vanligast i grundskolans tidigare år. I förskoleklass till årskurs 3 samt årskurs 4-6 är andelen 21 procent medan den i årskurs 7-9 endast är åtta procent.

Respondenterna fick även uppge om de utvärderar/följer upp arbetet med trafik på skolan oavsett om de angivit att det finns dokumenterade mål för kunskapsområdet eller inte. Totalt sett menade 39 procent att de utvärderar eller följer upp arbetet med trafik. I förskoleklass till årskurs 3 var det 40 procent, i årskurs 4-6 47 procent och i årskurs 7-9 25 procent.

Det framgår tydligt att de som svarade att de utvärderar/följer upp arbetet med trafik på skolan i större utsträckning är de som uppgav att det finns dokumenterade mål i kommunens skolplan eller skolans arbetsplan.

Tabell 3. Andel av dem som svarade att de utvärderar/följer upp arbetet med trafik på skolan som angav att det finns dokumenterade mål för kunskapsområdet trafik. Procent

	Samtliga	F-Åk 3	Åk 4-6	Åk 7-9
Dokumenterade mål finns	67	59	74	68
Dokumenterade mål finns inte	31	34	35	19

På följande sätt uttryckte sig några:

"Efter genomgången kurs testas eleverna på deras kunskaper, både praktiskt och teoretiskt."

"Eleverna utvärderar trygghet på skola, till och från skola, kontakter i föräldraråd osv."

"När arbetsområdet är avslutat följer vi upp det praktiskt."

"Läraren kontrollerar att eleverna kan sin säkraste skolväg. Kontrollerar cykelhjälmsanvändning."

"Efter genomförd trafikaktivitet går vi igenom vad vi gjort, fått med och hur det fungerat."

"Samtal i klass – använda detta i närmiljön. Kommer att finnas med i Kvalitetsredovisningen."

"Har en pågående diskussion om trafikmiljön runt skolan. Följer upp användandet av cykelhjelm samt elevernas trafikbeteende under utedagar. Kollar användande av reflex."

"Enkäter. Samtal pedagoger emellan. Samtal tillsammans med elever."

"Temadagar höst och vår."

"Observationer av elever i trafiksituationer och med uppföljningssamtal."

Frågorna om utvärdering/uppföljning av arbetet inom kunskapsområdet trafik visar på samband med andra frågor. Trafikmiljöns utformning med avseende på säkerhet och trygghet är i större utsträckning känd av personalen, skriftlig information om trafiksäkerhetsfrågor lämnas i större utsträckning till föräldrar, eleverna informeras och genomför arbete inom kunskapsområdet trafik (se diagram 3-5) i större utsträckning samt metoder för barns medinflytande i utformningen av trafikmiljön runt skolan finns i större utsträckning på skolor där det uppgavs att kunskapsområdet utvärderas/följs upp.

Omfattning och integrering i grundskolans ämnen

För att kartlägga omfattningen av kunskapsområdet trafik i grundskolan och undersöka hur detta integreras i grundskolans olika ämnen fick respondenterna ange om de arbetar med kunskapsområdet trafik eller inte. De som arbetar med trafik fick ange vilket eller vilka ämnen som används för att stödja kunskapsområdet och även uppskatta antalet timmar som en elev får undervisning i trafik. Resultaten visar att det skiljer sig åt mellan de olika årskurserna. Generellt kan vi se att omfattningen är något mindre ju äldre eleverna är.

Totalt sett uppgav en av tio att de inte arbetat alls med trafik. Några av dessa har ändå uppgivit att de informerat om och genomfört aktiviteter inom kunskapsområdet trafik. För förskoleklass till årskurs 3 uppgav knappt 5 procent att det inte skett något arbete med trafik alls. Motsvarande andelar för årskurs 4-6 var drygt 5 procent och för årskurs 7-9, knappt 30 procent. Här följer några citat från dem som uppgivit att trafik inte studerats:

"Viktigt men ack så lågt prioriterat. Skolan skall göra så mycket."

"Är tyvärr i nuläget inget prioriterat område."

"Man räknar med att sådant har behandlats i de lägre åldrarna."

"Jag som No-lärare känner att jag har ett stort ansvar i detta kunskapsområde. Jag känner att jag behöver mer kunskap i området för att kunna bedriva en bra undervisning i ämnet trafik."

"Det vore önskvärt att något av ämnena hade trafik som ett särskilt arbetsområde så att de naturligt vävdes in i arbetet. Lämplig tid är senare delen av år 8, då moped blir aktuellt. Sambällskunskap är naturligt ämne för detta."

"Tidigare hjälpte polisen till med undervisning i detta ämne men har inte tid längre. Lärarna binner inte planera och genomföra detta på sin tid. Väl medveten om att det behövs."

Av dem som angivit att kunskapsområdet trafik integrerats i undervisningen i grundskolans olika ämnen framgår tydligt att det framförallt är ämnena bild och de samhällsorienterande ämnena som använts för att stödja kunskapsområdet trafik för elever i årskurs 1-3. Hälften angav dessa ämnen. Fyra av tio angav idrott och hälsa samt svenska och tre av tio uppgav ämnet musik. Att naturorienterande

ämnen och matematik är ämnen där trafik integrerats angav två av tio. I övriga ämnen var det mindre vanligt att trafik integrerats. Drygt en av tio uppgav att trafik inte studerats med stöd av andra ämnen.

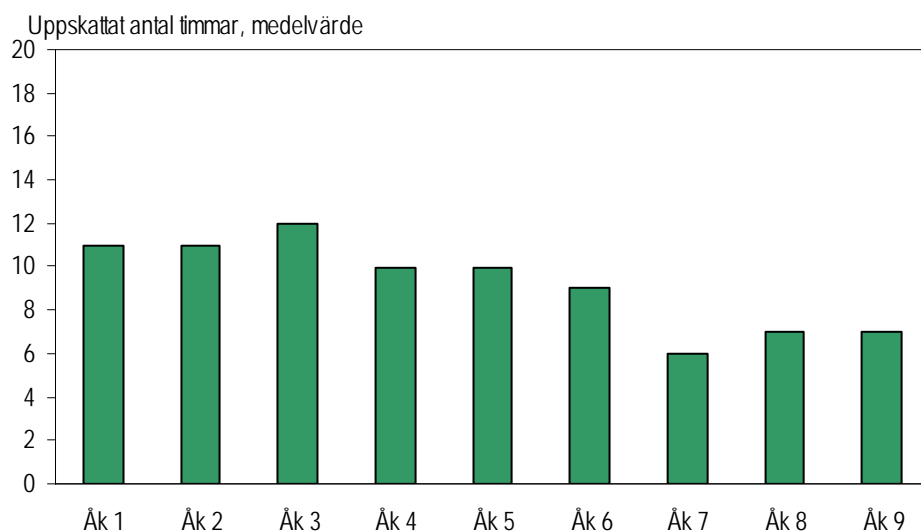
För årskurs 4-6 har trafik framförallt integrerats i de samhällsorienterande ämnena, hälften angav dessa ämnen. En av tre uppgav idrott och hälsa samt bild. Att svenska och matematik använts för att stödja trafik uppgav två av tio.

Naturorienterande ämnen och teknik angavs av nästan 15 procent. Drygt en av tio uppgav att trafik inte studerats med stöd av andra ämnen.

För årskurs 7-9 var det vanligast att trafik integrerats i de samhällsorienterande ämnena, drygt 30 procent. Idrott och hälsa samt de naturorienterande ämnena angavs av cirka 15 procent. Att trafik integrerats i matematik och teknik svarade cirka en av tio. Nästan 15 procent uppgav att trafik inte studerats med stöd av andra ämnen.

I diagram 2 redovisas omfattningen av kunskapsområdet trafik uppskattat i antal timmar per elev i de olika årskurserna. Antalet timmar per elev avser endast de som uppgivit att trafik integrerats i ett eller fler ämnen. Av diagrammet framgår att de yngre eleverna arbetat med trafik något fler timmar än de äldre.

Diagram 2. Uppskattat antal timmar trafik per elev i de olika årskurserna, av dem som uppgivit att trafik integrerats i ett eller fler ämnen (medelvärde)

Av dem som uppgav att trafik studerats utan stöd av andra ämnen angavs i snitt 3-5 timmar för kunskapsområdet oavsett årskurs. För elever i förskoleklass uppskattades omfattningen av kunskapsområdet trafik till 8 timmar.

Några uttryckte svårigheter att uppskatta omfattningen av kunskapsområdet trafik, varför resultaten bör tolkas med viss försiktighet.

"Vi arbetar tematiskt, men jag kan inte precisera antalet timmar för de olika ämnena. Jag räknar inte så. Vissa aktiviteter kan vara flera ämnen samtidigt."

"Svårt att svara på frågan om antalet timmar eftersom trafik är, kan vara, ett integrerat ämne i många ämnen. Trafik har ingen egen kursplan."

"Det är svårt att uppskatta antalet timmar, då ämnet trafik är integrerat i skolans vardagsarbete och i samtliga ämnen."

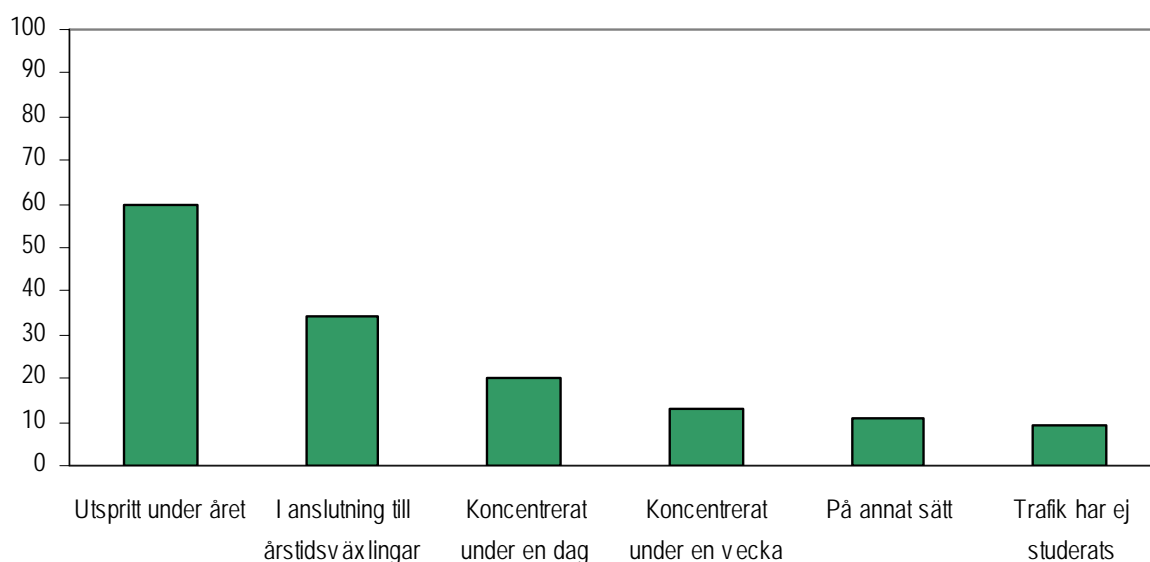
"Svårt att ange antal timmar/ämne eftersom vi jobbar med teman. Vi tar upp och jobbar med trafik cirka 4 ggr/år."

"Från F-3 arbetar man kontinuerligt med trafiken t ex vid utflykter går man igenom vad som gäller under "resans gång". Därför är det svårt att uppskatta antalet timmar."

Trafik koncentrerat eller utspritt under året

På frågan om hur tiden för kunskapsområdet trafik fördelas under året uppgavs framförallt att den är utspridd, något sex av tio svarade. En av tre uppgav att trafik som kunskapsområde tas upp i anslutning till årstidsväxlingar. Att det sker koncentrerat under en dag uppgav två av tio och 13 procent svarade att det sker koncentrerat under en vecka.

Diagram 3. Hur fördelas tiden för kunskapsområdet trafik under året? Procent (flera svarsalternativ möjliga)

Innehåll och genomförande av kunskapsområdet trafik***Innehåll i kunskapsområdet trafik***

För att få en bild av vad som kan ingå i kunskapsområdet trafik i grundskolan ställdes en rad frågor om vad eleverna informerats om eller genomfört inom kunskapsområdet läsåret 2003/04. Innehållet i delfrågorna är olika relevanta för olika åldersgrupper vilket framkommer tydligt av resultaten.

Nedan presenteras undergruppsresultaten grafiskt i tre diagram.

Diagram 4 visar att eleverna i förskoleklass till årskurs 6 i större utsträckning än de äldre eleverna informerats om säkerhetsrisker för människan i trafiken, användning av reflexer, faror i trafiken i samband med årstidsväxlingar, trafikregler och vägmärken för gående samt användning av cykelhjälm.

Diagram 4. Har eleverna under läsåret 2003/04 informerats om något av följande inom kunskapsområdet trafik? Andelen som svarade "ja" på frågorna

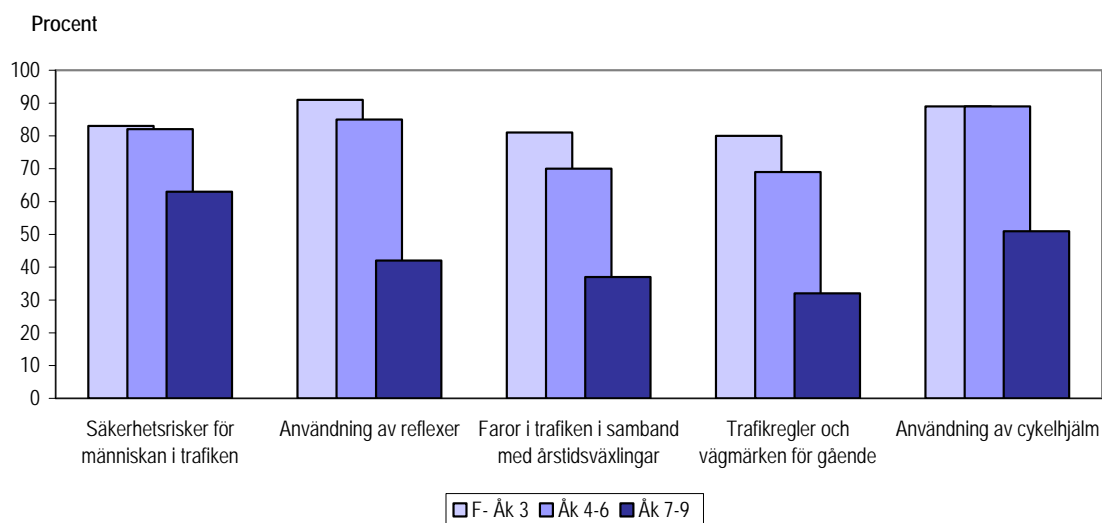

Diagram 5 (nedan) visar att eleverna i förskoleklass till årskurs 6 framförallt informerats om trafikregler och vägmärken för cyklister samt användning av bilbälte medan eleverna i årskurs 7-9 informerats om användning av mopedhjälm samt trafikregler och vägmärken för mopedister.

Diagram 5. Har eleverna under läsåret 2003/04 informerats om något av följande inom kunskapsområdet trafik? Andelen som svarade "ja" på frågorna

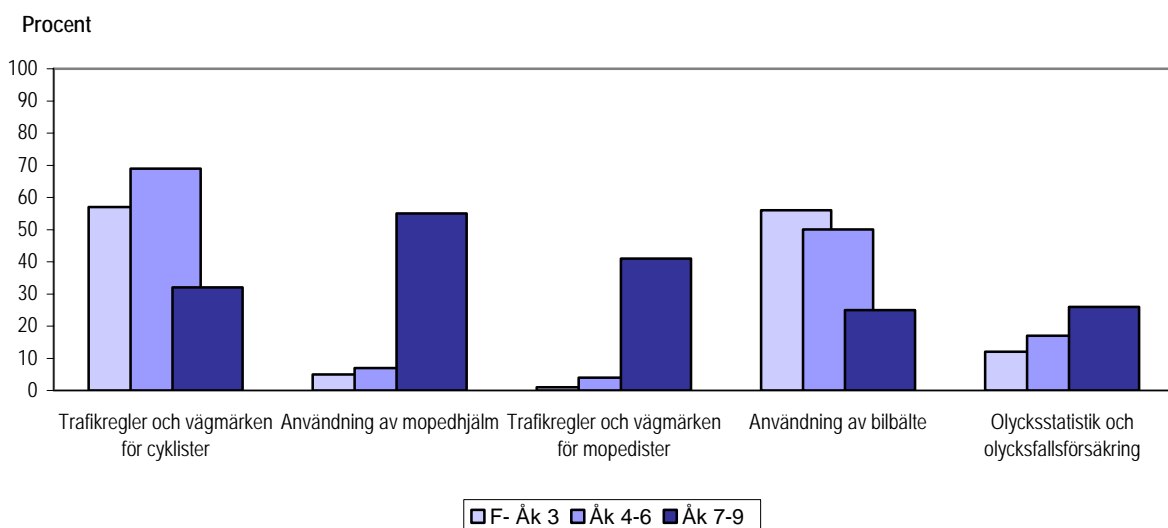
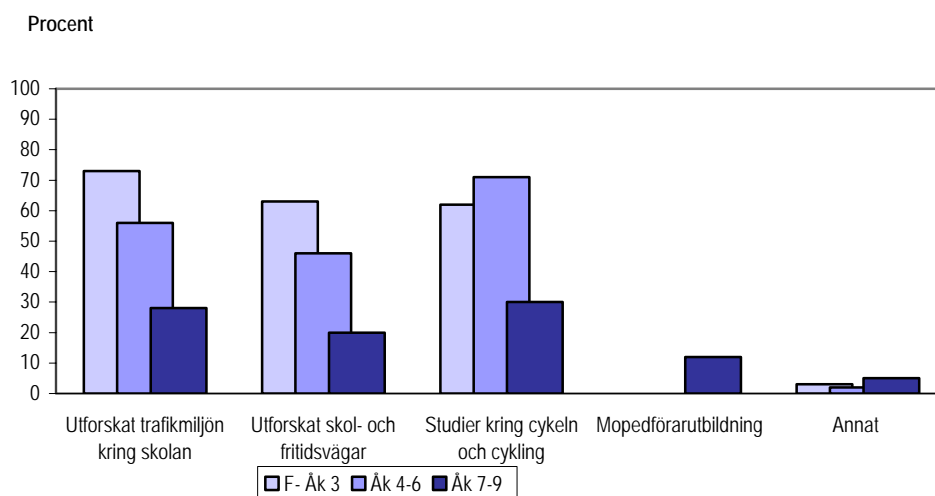

Diagram 6 visar att det framförallt är de yngre eleverna upp till årskurs 6, som det senaste läsåret utforskat trafikmiljön kring skolan samt skol- och fritidsvägar. De har också i större utsträckning genomfört studier kring cykeln och cykling jämfört med eleverna i årskurs 7-9.

Diagram 6. Har eleverna under läsåret 2003/04 genomfört något av följande inom kunskapsområdet trafik? Andelen som svarade "ja" på frågorna

Några uppgav också att eleverna genomfört eller informerats om annat inom kunskapsområdet trafik såsom alkohol, droger och trafik, trafikens miljöpåverkan, mörkerutbildning, säkerhet vid skolskjuts samt trafik i by respektive stad.

Samverkan vid arbete med kunskapsområdet trafik

Samverkan uppgavs ske med olika samverkanspartner (föräldrar, polis och kommun) beroende på innehåll. När det gäller att utforska trafikmiljön kring skolan och skol- och fritidsvägar, information om användning av cykelhjälm samt olycksstatistik och olycksfallsförsäkringar har samverkan främst skett med föräldrar. Polisen är den samverkanspartner som angavs i störst utsträckning när det gäller studier kring cykel och cykling, information om användning av cykel- och mopedhjälm, trafikregler och vägmärken för cyklister och mopedister samt mopedförarutbildning.

Kommunen är den samverkanspartner som angavs i minst utsträckning. Kommunen nämndes framförallt när det gäller information om olycksstatistik och olycksfallsförsäkringar samt utforskande av trafikmiljön kring skolan.

Några angav också andra samverkanspartner utöver de som redan fanns angivna i enkäten. De som nämndes var NTF, Vägverket, Bilkåristerna, Trafikkalenderns representanter och bussbolag.

Skolpatruller och elevers medinflytande

Sex procent uppgav att det finns skolpatruller (skolpoliser) på skolan. Skolpatruller förekommer i något större utsträckning i skolor belägna i storstad jämfört med andra skolor.

Nästan 20 procent uppgav att skolan har metoder för barns medinflytande, till exempel i form av inventering av trafikfallor och rapportering till väghållare i utformningen av trafikmiljön runt skolan. Resultaten skiljer sig inte åt mellan de olika undergrupperna.

Skolans bedömning av elevernas kunskaper i trafik

Det finns inga nationella mål för kunskapsområdet trafik. För att få en uppfattning om elevernas kunskaper om trafik användes modifierade frågor från BRUK³. Dessa BRUK-frågor är exempel på viktiga egenskaper att beakta vid bedömningen av det ämnesövergripande kunskapsområdet trafik. Bedömningen av i vilken utsträckning eleverna tillägnat sig kunskaper i trafik gjordes på en femgradig skala där 1= ”instämmer helt” och 5= ”instämmer inte alls”.

Tre av fyra instämde i att eleverna förstår nödvändigheten av att använda cykelhjälm, reflexer, bilbälte med mera i trafiken och nästan lika många (72 procent) instämde i att eleverna vet att biltrafiken orsakar risker för människan och miljön. Sju procent instämde inte i påståendena.

Tre av tio instämde i att eleverna har sådana kunskaper att de kan ge förslag till åtgärder för att förbättra trafikmiljön, medan lika många inte instämde i påståendet. Betydligt färre, en av tio, instämde i att eleverna undersöker, bearbetar, analyserar, värderar trafikmiljön i samhället. Hälften instämde inte i detta.

Tabell 4. Bedöm utifrån följande påståenden i vilken utsträckning eleverna har tillägnat sig trafik kunskaper? Procent

	Instämmer helt	1	2	3	4	Instämmer inte alls	5	Vet ej
Eleverna undersöker, bearbetar, analyserar, värderar trafikmiljön i samhället	3	7	26	25	23	15		
Eleverna vet att biltrafiken orsakar risker för människan och miljön	46	26	18	5	2	4		
Eleverna har sådana kunskaper att de kan ge förslag till åtgärder för att förbättra trafikmiljön	7	22	32	19	11	9		
Eleverna förstår nödvändigheten av att använda cykelhjälm, reflexer, bilbälte m.m. i trafiken	44	32	14	5	2	3		

De skolor som instämde i att eleverna har tillägnat sig trafik kunskaper med undantag för påståendet att eleverna vet att biltrafiken orsakar risker för människan och miljön, svarade i större utsträckning att de utvärderar/följer upp arbetet med trafik på skolan.

³ BRUK, Skolverkets nationella indikatorsystem för kvalitet i förskola och skola, är främst ett utvecklingsverktyg avsett att användas av förskolor och skolor för att bedöma kvaliteten i den egna verksamheten och som stöd för ett fortsatt utvecklingsarbete. Varje förskola, skola eller kommun avgör själva om de vill använda BRUK och vilka delar de i så fall vill arbeta med - om de vill arbeta med samtliga indikatorområden eller om de väljer något eller några. Se <http://www.skolverket.se/bruk/>

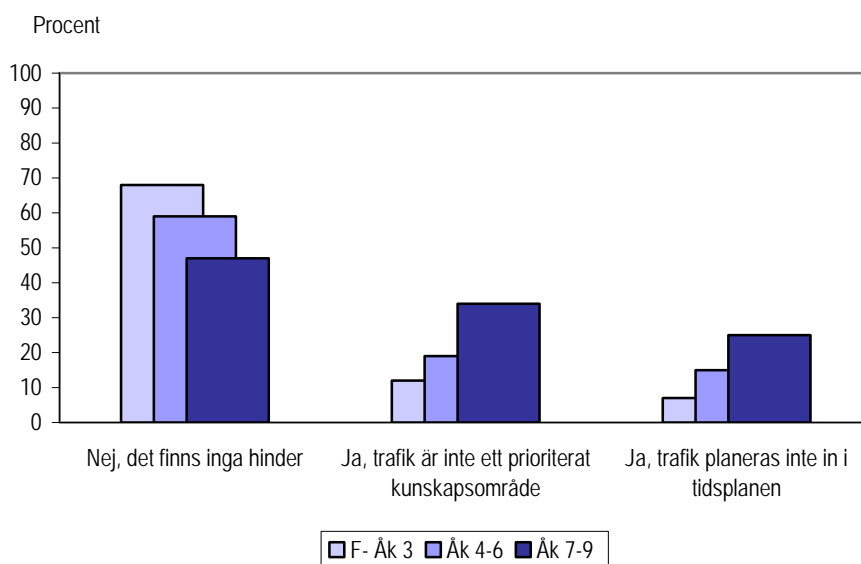
Hinder för att arbeta med kunskapsområdet trafik

I enkäten fanns också möjligheten att ange om det finns något eller några hinder för att arbeta med kunskapsområdet trafik på skolan. Sextio procent upplevde inte att det finns några hinder. Ungefär två av tio angav att trafik inte är ett prioriterat kunskapsområde. Cirka 15 procent angav att trafik inte planeras in i tidsplanen och lika många att hjälpmedel saknas. Drygt 5 procent angav personalbrist som hinder och lika många svarade att lärarna har bristande kompetens inom området.

Några uppgav också andra hinder utöver de som redan fanns angivna i enkäten. Av dessa handlar cirka 25 procent om att polisens medverkan saknas. En ungefär lika stor andel rörde tidsbrist och ekonomiska resurser. Några svarade också att det är svårt att arbeta med trafik när skolan är en byskola/landsbygdsskola eller ligger på en skärgårdsö, vilket gör det svårt att praktisera trafikövningar.

Av diagram 7 framgår att det i större utsträckning finns hinder för att bedriva studier i trafik ju äldre eleverna är. Det framgår också att trafik i större utsträckning inte är ett prioriterat kunskapsområde respektive att trafik inte planeras in i tidsplanen för eleverna i årskurs 7-9.

Diagram 7. Andel som uppgav att det inte finns hinder för att bedriva studier i kunskapsområdet trafik och de som angav hinder i form av att trafik inte är ett prioriterat kunskapsområde respektive att trafik inte planeras in i tidsplanen.

De som angav att det inte finns några hinder för att bedriva arbete med trafik på skolan angav i större utsträckning att det finns egna dokumenterade mål för trafik och att arbetet med trafik utvärderas/följs upp på skolan.

Tabell 5. Andel som svarade att det inte finns hinder för att bedriva studier i trafik på skolan efter om de svarade att det finns/inte finns egna dokumenterade mål respektive utvärderar/följer upp arbetet med trafik eller inte.

	Samtliga	F-Åk 3	Åk 4-6	Åk 7-9
Dokumenterade mål finns	73	74	75	62
Dokumenterade mål finns inte	58	67	55	46
Utvärderar/följer upp	74	78	73	63
Utvärderar inte/följer inte upp	53	63	50	43

Efterfrågat stöd för att utveckla skolornas arbete med kunskapsområdet trafik

Respondenterna fick också ange om de har behov av stöd för att utveckla arbetet med kunskapsområdet trafik på skolan. De hade möjlighet att välja mellan sex olika förslag. Tabell 6 visar att 72 procent angav att de behöver stöd i form av material med exempel på särskilda insatser på skolan för till exempel ökad hjälm-/reflexanvändning. Material med exempel på trafikmiljöstudier i närsamhället är också ett stöd som många efterlyser för att utveckla arbetet med kunskapsområdet trafik, 67 procent. Det framkommer inga större skillnader i efterfrågan på stödmaterial beroende på elevernas ålder.

Tabell 6. Andel som svarade "ja" på de olika alternativen för att utveckla arbetet med trafik.

Exempel på olika stöd för att utveckla arbetet med trafik	Andelen som svarade "ja"
Material med exempel på aktioner på skolan för till exempel ökad hjälm-/reflexanvändning	72
Material med exempel på trafikmiljöstudier i närsamhället	67
Webbplats med fakta och exempel	58
Material med exempel på hur elever, föräldrar och lärare kartlägger skolvägarna	49
Inspirationsseminarier	44
Material med exempel på hur man kan förbättra säkerheten kring skolskjutsar	39

På frågan om det finns något annat viktigt stöd i arbetet med trafik utöver de redan angivna förslagen var det många som svarade att de framförallt saknar stöd i form av polisens medverkan, men också stöd från exempelvis NTF och föräldrar. Andra svar är till exempel dataspel och tid.

Av kartläggningen framgår att eleverna uppfattas i mindre utsträckning ha tillägnat sig kunskaper om att undersöka, bearbeta, analysera och värdera trafikmiljön i samhället samt att eleverna i mindre utsträckning har sådana kunskaper att de kan ge förslag till åtgärder för att förbättra trafikmiljön. Inom dessa områden efterfrågades stödmaterial, till exempel för trafikmiljöstudier i närsamhället och exempel på hur elever, föräldrar och lärare kartlägger skolvägarna.

Många efterfrågade material med exempel på särskilda insatser på skolan för till exempel ökad hjälm-/reflexanvändning trots att detta i stor utsträckning uppfattades vara områden där eleverna har tillägnat sig kunskaper.

En webbplats med fakta och exempel önskade sex av tio och inspirationseminarier önskades av drygt fyra av tio.

Material med exempel på hur säkerheten kring skolskjutsar kan förbättras är något fyra av tio vill ha, i större utsträckning på skolor i glesbygd och tätort jämfört med på skolor i storstad och större städer. Det gäller också i större utsträckning de som uppgav att elevernas skolvägar inte är säkra och trygga.

Del 2 – Förslag till förbättring och systematisering av kunskapsområdet trafik i grundskolan

Det är ett samhällsligt intresse att bidra till att barn och unga inte skadas eller avlider i trafikrelaterade olyckor. Skolan har en viktig uppgift att fylla när det gäller att ge barn och unga kunskaper om trafik.

Utifrån kartläggningen och efter samråd med Vägverket, föreslår Skolverket hur arbetet med kunskapsområdet trafik kan förbättras och bli mer systematiskt i grundskolan.

Översyn av BRUK

Hänsyn bör tas till erfarenheterna från denna kartläggning vid en översyn och uppdatering av de sex exempel på viktiga egenskaper att beakta vid bedömningen av det ämnesövergripande kunskapsområdet trafik, som finns i kvalitetsindikatorsystemet BRUK.

Översyn av formuleringar i läroplanen och mål i kursplaner

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet i avsnitt 2.8 Rektors ansvar, anges det att rektor har ett särskilt ansvar för att ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger. Kunskapsområdet trafik är det enda av de ämnesövergripande kunskapsområdena, som nämns i läroplanen, som det inte finns några mål angivet för i grundskolans kursplaner.

Trafik som kunskapsområde nämns endast i uppdraget till rektor. Kartläggningen visar att det i stor utsträckning är lärarna som tar initiativ till att trafik tas upp på skolorna. För de äldre eleverna är rektor initiativtagare i större utsträckning.

Läroplanstexten lyder ”Sådana kunskapsområden är *exempelvis...*” vilket är en formulering som inte kräver att just dessa ämnesövergripande kunskapsområden tas upp i undervisningen. Kartläggningen visar dock att 90 procent uppgav att man arbetat med kunskapsområdet trafik på skolan. Vad kunskapsområdet innefattar tycks det inte finnas en samstämmig uppfattning om. Kartläggningen visar också på skillnader mellan hur yngre och äldre elever ges möjlighet att tillägna sig kunskaper inom kunskapsområdet trafik.

I en framtida översyn av kursplanerna bör övervägas att arbeta in mål för kunskapsområdet trafik. Detta skulle skapa möjligheter för en förbättrad dokumentation av vad eleverna gått igenom/lärt sig i trafik i de olika årskurserna samt ge möjlighet att utvärdera/följa upp arbetet inom kunskapsområdet.

Skolverket föreslår att:

- Regeringen tydliggör i vilken utsträckning kunskapsområdet trafik skall anordnas i grundskolan.
- Regeringen ger Skolverket i uppdrag att vid en framtida översyn av kursplanerna överväga att arbeta in mål för kunskapsområdet trafik.

Stöd till skolor

Av kartläggningen framgår tydligt att skolorna efterlyser stöd för att förbättra arbetet med kunskapsområdet trafik. Många skolor efterlyser bland annat material till stöd för särskilda insatser på skolan för till exempel ökad hjälm-/reflexanvändning. Visst material finns redan tillgängligt hos Vägverket och kommer förmodligen att bli särskilt angeläget eftersom lag på cykelhjälm för barn upp till 15 år kommer att träda i kraft från och med den 1 januari 2005. Detta stödmaterial behöver få bättre spridning. Stödmaterial inom de områden där det framkommer att eleverna inte har tillägnat sig kunskaper i större utsträckning bör utarbetas med stöd i de övergripande dokumenten läroplanen, barnkonventionen och de transportpolitiska målen.

Kartläggningen visar att polisens roll i arbetet med kunskapsområdet trafik uppfattas som viktig. Det framkommer tydligt att polisens medverkan saknas och efterfrågas på skolan.

Det framkommer av kartläggningen att elever i årskurs 7-9 inte i lika stor utsträckning som de yngre eleverna arbetat med trafik. För att det ämnesövergripande kunskapsområdet ska uppfattas som en meningsfull helhet bör skolans arbete med trafikfrågor utgå från de specifika situationer eleverna möter i trafiken i olika åldrar.

Skolverket föreslår att:

- Regeringen ger i uppdrag åt Vägverket att marknadsföra befintligt material som stöder skolornas arbete inom kunskapsområdet trafik, eventuellt i samverkan med Myndigheten för skolutveckling.
- Regeringen initierar ett utvecklingsprojekt mellan olika berörda myndigheter/organisationer, med uppgift att ta fram stödmaterial för arbete med kunskapsområdet trafik, utöver det material som redan finns att tillgå för skolorna.
- Regeringen uppdrar åt lärarutbildningarna att erbjuda kompetensutveckling och fortbildning till lärare inom det ämnesövergripande kunskapsområdet trafik.

Per Thullberg
Generaldirektör

Anneli Jennefors
Utredningsavdelningen

I ärendets slutliga handläggning har Ragnar Eliasson, Ann Carlson Ericsson, Ann Charlotte Gunnarson, Ingegärd Hilborn samt Staffan Lundh i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.